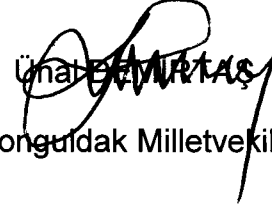

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

Aşağıda yer alan soruların Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanı Zehra Zümrüt SELÇUK tarafından yazılı olarak yanıtlanması için gereğini saygılarımla arz ederim.

Zonguldak Milletvekili

Kayıt dışı istihdam, ülkemizdeki iş ve çalışma hayatının bugüne kadar çözölemeyen en önemli sorunlarının başında gelmektedir. Kayıtdışı ekonominin önemli bir bölümünü oluşturan ve giderek de büyük bir sosyal bir yara haline gelen kayıtdışı istihdam; çalışanların, resmi kurumlara hiç bildirilmeden veya süre ve kazanç yönünden eksik bildirilmesiyle güvencesiz olarak istihdam edilmesini, ifade etmektedir. Kayıtdışı istihdam genel olarak dört farklı şekilde görölmektedir: 1. İstihdam edilen işçilerin hiçbir şekilde kayıtlarda gösterilmemesi, 2. İstihdam edilen işçilerin çalıştıkları sürenin sadece bir kısmının kayıtlarda gösterilmesi, 3. İstihdam edilen işçilerin prime esas kazançlarının eksik gösterilmesi, 4. İstihdam edilen işçilerin hem çalışma sürelerinin hem de prime esas kazançlarının eksik gösterilmesi, şeklindedir. Kayıtdışı istihdam olgusunda sosyal, ekonomik ve yasal süreçler iç içe girmiştir. Ak Partinin 18 yıldır uyguladığı politikaların kayıtdışı istihdamı engellemede yetersiz kalması, kayıtdışı istihdamın hala %36 gibi çok büyük oranlarda olması uygulanan politikaların yetersiz ve etkin olmadığını göstermektedir. Bu güne kadar kayıtdışı istihdam ile mücadele siyasi iktidarın her türlü program ya da planında hedef olarak belirtilmiş olmasına rağmen, bu konuda ciddi bir ilerleme kaydedilememiştir. Son 3 yılın AB ilerleme raporlarında da, kayıtdışı istihdamla ilgili olarak Türkiye'nin ilerleme kaydedemediği tespit edilmiştir. Ocak 2020 itibarıyla, ülkemizde 3 çalışandan 1'inin kayıtdışı çalıştığı ifade edilmektedir. Yani ülkemizde yaklaşık 9 milyon işçi kayıtdışı çalışmaktadır.

Kayıtdışı çalışmanın ülke ekonomisine, kamuya ve kayıtdışı çalışan işçilere birçok zararı vardır. Ancak kayıtdışı istihdam, en çok toplumun asgari geçim düzeyinin altında yaşayan yoksul kesimlerini vurmaktadır. Kayıtdışı istihdam edilenler, resmi olarak kayıtlara girmediğinden sosyal güvenceden, Anayasa ve İş Kanunun kendilerine tanıdığı haklardan yoksun olarak, kuralsız ve güvencesiz şekilde çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Sosyal güvenceden yoksun olarak çalışan işçiler ise riskler karşısında korumasız ve savunmasız kalmaktadırlar. Ücret üzerinden hesaplanan vergiler ve sosyal güvenlik primleri tahakkuk etmediğinden Sosyal Güvenlik Kurumu ve Hazine gelir kaybına uğramaktadır. Ücretler üzerinden hesaplanmayan ve ödenmeyen vergi ve sosyal güvenlik primi, Hazineyi ve Sosyal Güvenlik Kurumu'nu gelir kaybına uğratarak Sosyal Güvenlik açıklarına yol açmaktadır. Sosyal güvenlik kurumunda oluşan aktüeryal açıklar ise devlet bütçesinden finanse edilmekte ve bu durum diğer vatandaşlar için ilave mali yük

oluşturmaktadır. Ayrıca, işgücü piyasasındaki kayıtdışılık, iş ve çalışma yaşamının sorunlarının doğru tespit edilememesine ve çözülememesine de yol açmaktadır.

Kayıtdışı istihdamın pek çok nedeni bulunmaktadır. Nüfus artış hızı, işsizlik oranının yüksekliği, vergi ve sosyal güvenlik primlerinin yüksek oluşu, üretim maliyetlerinin yüksekliği, gelir dağılımının ortaya çıkardığı adaletsizlikler, yüksek enflasyon, ekonomik istikrarsızlık ve krizler, küçük işletmelerin yaygınlığı ve kurumsallaşamama sorunu, sendikasılaştırma, çocuk ve genç işgücü, yabancı kaçak işçilerin varlığı, iç göç, sık çıkarılan mali aflar, denetimlerin yetersiz oluşu ve cezaların caydırıcı olmaması gibi nedenler, bu nedenlerden bazılarıdır. Ayrıca bu nedenler incelendiğinde kayıtdışı istihdama yönelmenin temel sebeplerinin sosyal güvenlik bilincinin oluşmaması ve piyasanın kıyasıya rekabet içinde olduğu bir ortamda işverenlerin kâr iştahı ve rekabet gücü elde etme isteği olduğu da ortaya çıkmaktadır. Bu yolla işverenler, asgari ücret gibi bir zorunluluktan kurtulmakta, sigorta ve vergi yükünden doğan maliyetlerini de azaltmaktadırlar. Nüfusun hızla arttığı ve ekonominin yeterli oranda büyüyemediği ve hatta küçüldüğü bir ortamda, emek arzı emek talebini aştığından işçiler kendi arasında rekabete girerek daha düşük ücretle ve kayıtdışı çalışmaya razı olmaktadır. Küçük ölçekli işyerlerinde yasal yükümlülüklerden ve vergi uygulamalarından kurtulmak için işçileri kayıtdışı çalıştırmaktadırlar. Özellikle aileler için gelir kaynağı görülen çocuklar, işverenler açısından ise ucuz işgücü anlamına gelmektedir. Ülkemizin bulunduğu coğrafyada yaşanan iç savaşlar ve olumsuz koşullar nedeniyle, ülkemizde gelen sığınmacı ve kaçak göçmenlerin 5 milyonu geçmesi de, kayıtdışı istihdam sorununu önemli bir boyuta ulaştırmıştır. Çalışma veya ikamet iznine sahip olmayan bu kişiler, yaşamlarını devam ettirmek için yasa dışı çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Bu kişilerin düşük ücretle ve sigortasız olarak çalışmaya razı olmaları, işverenlerin bu kişileri tercih etmesinin temel nedenidir. Çalışanların düşük eğitim düzeyi ve buna bağlı olarak vasıfsızlık da, kayıtdışı istihdamı doğrudan etkileyen unsurlardandır. Eğitim düzeyi düştükçe kayıtdışı istihdam artmaktadır. Eğitim olanaklarından yararlanan kişi sayısı arttıkça kayıtdışı istihdam oranı düşmektedir. Yine ülkemizde sendikalaşmanın da %12'ler gibi çok düşük seviyelerde olması da kayıtdışılığı artıran başka bir etkidir. Ayrıca ülkemizde müfettiş başına düşen çalışan ve işyeri sayısı fazla olduğu için denetimlerin yeterli ve etkin olmaması ve sosyal güvenlik sisteminde kayıtdışı işçi çalıştırmaya ilişkin yeterli ve caydırıcı bir cezai müeyyidenin bulunmaması da, kayıtdışılığı artıran bir başka etkenlerdir.

Genelde toplumun dezavantajlı kesimini oluşturan kayıtdışı çalışan işçiler; eğitim seviyesi düşük ve mesleki eğitimi olmayan işçiler, çocuk ve genç işçiler, kadın işçiler, geçici koruma kapsamında olan sığınmacı ve kaçak göçmen işçilerdir. Oysa bu işçiler, kamunun koruma mekanizmalarına en fazla ihtiyaç duyan işçilerdir. Kayıtdışı istihdamın en yoğun olduğu sektörlerde ciddi bir denetimsizlik ve çalışma ilişkileri açısından kurnalsızlık egemendir. Bu sebeple kayıtdışı istihdam dolayısıyla da en büyük mağduriyeti de yine bu işçiler yaşamaktadırlar. Kayıtdışı çalışan işçiler Anayasanın ve İş Kanunun kendilerine tanıdığı hiçbir haktan yararlanamamakta ve

kanunlarla korunamamaktadırlar. Özellikle tarım ve orman, tekstil ve mobilya sektörleri gibi sektörlerde kayıt dışı çalışanlar çoğu zaman Anayasaya aykırı olarak asgari ücretin altında bir ücretle çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Yine günde 12-14 saat fazla çalıştırılmakta, hafta tatillerinde, ulusal bayram ve genel tatillerde çalıştırılmakta, yıllık ücretli izinlerini kullanamamaktadırlar. İş kanunun işçilere tanıdığı fazla çalışma, hafta tatili, ulusal bayram ve genel tatil ücreti ve yıllık izin ücreti gibi haklardan yararlanamamakta ve karşılığında ücret alamamaktadırlar. İş güvencesinden yoksun çalışmaktadırlar. Çok kolay işten çıkarılabilmekte ve kıdem tazminatı, ihbar tazminatı gibi yasal haklarını alamamaktadırlar. Kayıtdışı olmaları nedeniyle SGK'ya prim ödenmediğinden Sosyal Güvenlik haklarından mahrum kalmaktadırlar. Kayıtdışı çalıştıklarından işten çıkartıldıklarında işsizlik sigortası ve kısa çalışma ödeneği gibi haklardan yararlanamamaktadırlar. Prim ödenmediği için kamunun sağladığı sağlık haklarından da yine kendileri ve aileleri yeterince yararlanamamaktadırlar. Gerekli prim gününü dolduramayan işçiler, emekli aylığına bağlanamadıkları için hem iyi bir gelecek umutlarını kaybetmekte, hem de kendileri ve aileleri yaşlılıkta büyük mağduriyetler yaşamaktadırlar. Emekli olmak için prim günleri yeterli olsa bile daha düşük emekli aylığı ile yetinmek zorunda kalmaktadırlar. Bütün bu durumlar karşısında kayıtdışı çalışan işçiler, günümüzün modern köleleridir. Kayıtdışı işçilerin yaşamları, her bir ayrı insanlık dramıdır.

Hemen hemen her sektörde kayıtdışı istihdam varken, öncelikli olarak tarım ve ormancılık, inşaat, tekstil, mobilya ve ev hizmetleri gibi sektörler de yoğun olarak görülmektedir. Sektörel olarak değerlendirildiğinde tarım en yüksek kayıtdışı istihdamın görüldüğü alandır. 2019 Yılı Cumhurbaşkanlığı Ekonomi Raporuna göre, 2019 yılı haziran döneminde tarım sektöründe kayıtdışı çalışanların oranı %87 iken, tarım dışı sektörlerde %23.2 olarak gerçekleşmiştir. Avrupa Birliği 2019 ilerleme raporuna göre kadınların %43,4'ü kayıt dışı işlerde çalışmaktadır. Ancak bu oran tarımda çalışan kadınlar söz konusu olduğunda %90,8'e yükselmektedir. Tarım sektöründe çalışan kadınlar büyük ölçüde hiçbir kişisel gelir elde etmeden ve sosyal güvenceden yoksun şekilde "ücretsiz aile işçisi" olarak çalışmaktadırlar.

2019 Ekim ayı TÜİK verisine göre Türkiye'de ki kayıtdışı istihdam oranı %36'dır. Bu oran ile Avrupa'da ki en yüksek kayıt dışı istihdam rekoru ülkemizdedir. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) 2019 verilerine göre Yunanistan %32.2 kayıt dışı istihdam oranı ile Türkiye'den sonraki en yüksek orana sahip ülkedir. Yine ILO 2019 verilerine göre kayıtdışı istihdam Almanya'da %9.7, İsviçre de %4.2, İngiltere'de %13.5, Fransa'da %5.4, Macaristan da %11.8, İsveç'te %2,6, İspanya'da 17,3, Norveç'te % 8.2'dir.

Coronavirüsü sonrasında tüm dünyada ortaya çıkan küresel sağlık ve ekonomik krizden ülkemizde ekonomik olarak çok olumsuz etkilenmiştir. Yaşanan bu büyük salgın, sosyal hayatı ve iş hayatını uzun süre durduracak ve değiştirecek ölçüde olduğu için iş ve çalışma yaşamını da derinden sarsacak olumsuz sonuçları olacaktır. Her ne kadar şu an elimizde coronavirüs ekonomi krizinin istihdama etkileri ile ilgili bir resmi veri olmasa da, bu krizin işsizliği ve kayıtdışı istihdamı patlatacağı

29100

şimdiden söylenebilir. Coranavirüsü, asıl ekonominin içindedir. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), yeni tip coronavirüs (Covid-19) salgını nedeniyle işletmelerin tam veya kısmi olarak kapatılmasının dünyadaki iş gücünün yüzde 81'ini yani 2.7 milyar çalışanı etkilediğini, toplam 3,3 milyar kişi olan küresel işgücünün içinde, işgücü piyasasında en kırılgan kesimi temsil eden 2 milyar kayıt dışı işçiden yaklaşık 1,6 milyarının geçim imkanlarının büyük zarar gördüğünü, bunun nedeninin genel tecrit önlemleri ve/veya bu insanların zaten krizden en ağır darbeyi alan sektörlerde çalışıyor olmalarından kaynaklandığını, krizin ilk ayında dünya genelinde kayıtdışı çalışan işçilerin gelirinde %60'lık düşüş olduğunun tahmin edildiğini, bu düşüşün bölgesel olarak Afrika ve Amerika kıtalarında %81, Asya-Pasifik'te %21,6 ve Avrupa ve Orta Asya'da %70 düzeyinde olduğunu, küresel çapta iş saatlerinde keskin düşüşün devam ettiğini, 2020 yılı başından bu yana küresel çapta iş saatlerinde yüzde 10,5 daralma yaşanacağını, bu sebeple de 305 milyon tam zamanlı çalışanın işsiz kalabileceğini, alternatif gelir kaynakları olmadan bu işçilerin ve ailelerinin yaşamlarını sürdürebilme imkanı olmayacağını, açıklamıştır.

Sonuç olarak, her ne kadar Ak Parti iktidarının Türkiye'de kayıtdışı istihdamı önlemeye yönelik 18 yıldır uyguladığı politikalar kayıtdışı istihdamı kısmi olarak azaltsa da, geline bu aşama itibarıyla bu politikaların etkin ve yeterli olmadığı, Avrupa Birliği ve OECD ülkelerinin çok gerisinde kaldığımız ortaya çıkmıştır. Özellikle kayıtdışı çalışanların sorunlarına ayrıca coronavirüsü nedeniyle önümüzdeki kısa ve orta vadeli süreçte giderek artan düzeyde çok daha büyük sorunlar eklenecektir. Kayıtdışı istihdam sorununu çözmeden ülkemizin kalkınamayacağı ve ilerlemeyeceği bilinmeli ve kayıtdışı istihdam ile sonuç alacak etkin önlemlerle ve kararlılıkla mücadele edilmelidir.

Bütün bu durumlar karşısında, coronavirüsü nedeniyle ülkemizde de yaşanan ekonomik krizden en çok zarar görecekt olanlar, en korumasız ve en güvencesiz olarak çalışmak zorunda kalan kayıtdışı işçiler olacaktır. Yani ülkemizde kayıtdışı çalışan 9 milyon işçiyi çok daha zor günler beklemektedir. Bu sebeple siyasi iktidarın ivedilikle kayıtdışı çalışanların sorunlarını kalıcı olarak çözecek politikalar oluşturması ve kararlar alması gerekmektedir.

Bu çerçevede;

1)Önergenin cevaplandığı tarih itibarıyla, Türkiye'de çalışan nüfusa göre, kayıt dışı istihdam oranı kaçtır?

2)Önergenin cevaplandığı tarih itibarıyla, Türkiye'de kayıt dışı çalışan sayısı kaçtır? Ülkemizde kayıt dışı istihdam edilenlerin ne kadarı Türk vatandaşdır? Ne kadarı da geçici koruma kapsamında olan sığınmacı ve kaçak göçmendir? Bu konularda elinizde istatistiki bilgi var mıdır? Varsa bu konulardaki son istatistiki bilgiler nedir?

3)Ülkemizde kayıt dışı istihdam ile ilgili Bakanlığınız da kayıt dışı çalışanların sayısı, yaşı, cinsiyeti ve iş kolu ile ilgili istatistikler var mıdır? Varsa bu konulardaki son istatistiki veriler nedir? Hangi sektörde ne kadar işçi kayıtdışı olarak çalışmaktadır?

4)Bakanlığınızın “Alo 170” hattına “Kayıtdışı istihdamla” ilgili 2018, 2019 ve 2020 yıllarında (önergenin cevaplandığı tarihe kadar) kaç ihbar yapılmıştır? Bu ihbarlarla ilgili ne gibi işlemler yapılmıştır? Bu ihbarlardan kaçının takibi yapıp sonuçlandırılmıştır?

5)2018, 2019 ve 2020 yıllarında (önergenin cevaplandığı tarihe kadar) “Kayıtdışı istihdamla” ilgili Bakanlığınıza bağlı İş Müfettişlerince denetim ve teftiş yapılmış mıdır? Yapıldı ise, 2018, 2019, 2020 yıllarında kayıtdışı istihdamla ilgili kaç işyerinde denetim ve teftiş yapılmıştır? Yapılan bu denetim ve teftişler hangi iş kollarında yapılmıştır? Yapılan bu denetim ve teftişlerde 2018, 2019,2020 yıllarında mevzuata uygun davranmayan ve kayıtdışı işçi çalıştıran işyerlerine toplamda ne kadar idari para cezası verilmiş veya ne gibi yaptırımlar uygulanmıştır?

6)Bakanlığınızca Anayasamızda belirtilen Sosyal Devlet İlkesini tam anlamıyla uygulamak için coronavirüsü sonrası ortaya çıkan ekonomik kriz nedeniyle mağdur olan ve çalışma yaşamının en korumasız ve güvencesiz kesimi olan kayıtdışı çalışanlarında mağduriyetlerini ivedilikle gidermek için bir çalışma yapıyor musunuz? Böyle bir çalışma yapıyorsanız kayıtdışı çalışanların mağduriyetini gidermek için ne gibi önlemler alacaksınız?

7)Kayıtdışı istihdamın kamuya yıllık maliyeti ile ilgili bir çalışma yapılmış mıdır? Yapıldıysa 2018 ve 2019 yılında kayıtdışı istihdamın kamuya maliyeti ne kadardır?

8)Bugüne kadar Bakanlığınızca kayıtdışı istihdamla kararlı mücadele etmek ve kayıtdışı istihdam oranını Avrupa ortalamasına düşürebilmek için ne gibi önlem ve tedbirler alınmıştır? Eğer bu önlem ve tedbirler alındıysa, sizce bu önlem ve tedbirler bu güne kadar neden başarısız olmuştur?